

Тема № 7

ВИЩА НЕРВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Мета роботи:

Ознайомитися з проявами вищої нервової діяльності людини – увагою, пам'яттю, втомою.

Матеріали та обладнання:

1. Тести.
2. Карточки для вивчення вищої нервової діяльності.

Теоретична частина:

Вища нервова діяльність – це сукупність рефлексів, які забезпечують різноманітні (найбільш досконалі) форми взаємозв'язку тварин і людини з навколишнім середовищем і здійснюються за участю вищих відділів ЦНС (кори великого мозку, підкірки). Початком наукового етапу вивчення мозку і психічної діяльності людини стала робота І. М. Сеченова "Рефлекси головного мозку". У ній уперше було висунуто і теоретично обґрунтоване положення про те, що "усі психічні акти по способу свого походження суть рефлекси"

Основу вищої нервової діяльності становлять умовні рефлекси, що утворюються на основі безумовних рефлексів. Вища нервова діяльність забезпечує найглибше і найдосконаліше пристосування організму до умов існування. У процесі суспільного існування, використання знарядь праці, мови у людини з'явилась соціальна поведінка, в якій біологічна поведінка втратила провідне значення. Стали можливими інтеграція, корекція досвіду суспільства, поколінь, пізнавальної діяльності.

Вища нервова діяльність забезпечується двома основними нервовими процесами – збудження і гальмування. Під час дії умовних і безумовних подразників ці процеси виникають у корі мозку, де вони можуть поширюватися або концентруватися в обмеженій ділянці. В основі пристосувань лежить здатність кори головного мозку швидко утворювати нові рефлекси і гальмувати старі у відповідь на зміни в середовищі. Формування і характер вищої нервової діяльності різних тварин і людини залежать від типу їхньої нервової системи. Дослідження І. В. Павловим взаємозв'язків збудження і гальмування, їхньої сили і тривалості дали змогу виділити чотири основних типи вищої нервової діяльності.

Тип ВНД	Характеристика
Неврівноважений	Перевага процесів збудження над процесами гальмування
Врівноважений рухомий	Значна рухливість нервових процесів
Врівноважений нерухомий	Мала рухомість нервових процесів

Слабкий	Слабко розвинені як збудження так і гальмування
---------	---

Чотирьом типам ВНД відповідають чотири типи темпераменту:

Тип ВНД	Тип темпераменту
Перевага збудження	Холеричний
Врівноваження із значною рухливістю збудження і гальмування	Сангвінічний
Врівноважений з малою рухливістю збудження і гальмування	Флегматичний
Слабкий тип із слабким збудженням і гальмування	Меланхолічний

Людська психіка – це сукупність психічних явищ, що характеризують внутрішній, суб'єктивний світ людини, а також основних рис особистості (життєві інтереси, переконання, ідеали, моральні якості, ставлення до суспільства, до інших людей, до своїх обов'язків і до себе самої). Психічні явища виникають у процесі рефлекторної відображувальної роботи мозку.

Свідомість – це людська форма відображення навколишнього, яка полягає в створенні суб'єктивних образів, в отриманні, зберіганні й переробці інформації, у виробленні програми діяльності. Критерії свідомості:

- сприйняття дійсності у мовній формі, на основі якої формується абстрактне мислення;
- здатність виділяти з навколишнього середовища найважливіше і зосередження на ньому думки;
- здатність до прогнозування й очікування та оцінка дій;
- усвідомлення себе та оточуючих;
- сприйняття культурних цінностей.

Мислення – це процес відображення свідомістю людини предметів і явищ дійсності в їхніх зв'язках і відношеннях, який забезпечується діяльністю великих півкуль. Типи мислення:

- конкретне мислення - форма мислення, що пов'язана з аналізом і синтезом навколишнього світу, що надходять від різних рецепторів;
- абстрактне мислення - це форма мислення, що пов'язана з аналізом і синтезом сигналів, які виникають за допомогою слова.

Емоції – це реакції, що виникають у відповідь на дію подразників та виконують функцію оцінки діяльності людини та її результатів. Значення емоцій:

- впливають на процеси пам'яті, мислення, навчання і визначають поведінку людини;
- за їх допомогою здійснюється оцінка необхідності виконання тієї чи іншої дії тощо.

Мотивація – це фізіологічний стан, який виникає в разі необхідності задовільнити ту чи іншу потребу організму.

Пам'ять – це психофізіологічний процес, за якого людина здатна запам'ятовувати, зберігати та відтворювати інформацію. Загальна характеристика пам'яті:

- основними процесами пам'яті є: запам'ятовування, зберігання та відтворення інформації;
- фізіологічною основою є утворення тимчасових нервових зв'язків у корі головного мозку;
- основними властивостями пам'яті є обсяг, тривалість, швидкість, точність;
- пам'ять можна тренувати.

Види пам'яті: моторна, емоційна, образна, словесно-логічна. Значення пам'яті:

- допомагає людині оволодівати знаннями, вміннями, що накопичило людство;
- зберігає індивідуальний досвід організму, забезпечує його використання для формування поведінки.

Стрес – неспецифічна реакція на різноманітні подразнення, що перевищують певний рівень і тому стають неприємними і небажаними. Загальна характеристика стресу:

- виникає, коли організм упродовж тривалого часу не може перебувати в стані напруження;
- основними чинниками, що спричинюють емоційні стреси є тривалі сильні негативні емоції, пов'язані з труднощами у навчанні, вихованні у сім'ї.

Небезпечними для людини є тривала дія стресових факторів, коли немає можливості пристосуватися до вимог ситуації. За цих умов стреси, особливо емоційні, виснажують організм і призводять до психічних зривів і захворювань.

Найпоширенішими порушеннями ВНД є неврози. Основні чинники неврозів: тривалі, сильні негативні емоції; перенапруження гальмівних процесів (напр., постійні заборони); перевтома; неможливість задовільнити свої бажання та ін. За своїм проявом неврози поділяють на декілька форм: неврастенія, невроз нав'язливих станів, істерія, психастенія та ін. При неврозах часто виникають порушення функцій травної, серцево-судинної, ендокринної. Часто для відновлення функціонального стану нервової системи достатньо збільшити час активного відпочинку, змінити умови, реалізувати певні бажання та ін.

Індивідуальність – це поєднання психологічних особливостей людини, що зумовлюють її своєрідність, відмінність від інших людей. Є складовою частиною в структурі особистості. Кожна людина є неповторною особистістю, яка має індивідуальні показники фізіологічних процесів і психічної діяльності.

Основні компоненти психологічної індивідуальності людини:

Основні компоненти					
Нахили	Інтереси	Темперамент	Характер	Здібності	Потреби
Біологічна основа психологічної індивідуальності людини					
1.	Типи нервових	2. Домінантність півкуль		3. Типи темпераменту	

Індивідуальність людини проявляється психічними особливостями таких складових компонентів, як: нахили, інтереси, темперамент, характер, здібності, потреби.

Нахили – сукупність індивідуально-психічних особливостей людини, що виявляються у домінуючих мотивах діяльності, поведінки та світогляду. Реалізуються нахили у потребах, інтересах, ідеалах, переконаннях тощо.

Інтерес – сукупність індивідуально-психічних особливостей людини, що виявляються у формі прояву пізнавальної потреби і забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності. Інтерес сприяє ознайомленню з новими фактами, більш повному відображенню дійсності.

Темперамент – це сукупність індивідуально-психічних особливостей людини, що виявляються в швидкості та силі виникнення почуттів, рухів людини. Фізіологічною основою темпераменту є тип вищої нервової системи, а основними компонентами - активність та рухливість індивіда. Основними типами темпераменту є:

- сангвінічний,
- флегматичний,
- холеричний,
- меланхолічний.

Характер – це сукупність індивідуально-психічних особливостей людини, що виявляються в її поведінці й діяльності, ставленні до суспільства, колективу, самої себе. На формування характеру впливають спадковість, оточення, виховання, стан здоров'я, самотренування та ін. Основні риси характеру людини проявляються у ставленні до людей, ставленні до себе, ставленні до роботи, переконаннях тощо.

Обдарованість – це вияв природних можливостей організму людини, що значно перевищують середній рівень. Біологічною основою обдарованості є особливості будови та функціональні властивості головного мозку й окремих його аналізаторів.

Здібності – це сукупність таких психофізіологічних властивостей, які необхідні для успішного виконання однієї або кількох видів діяльності. Розрізняють фізичні та розумові здібності.

Схильність - це потяг, прагнення до якого-небудь виду діяльності. Факторами, що впливають на схильності і здібності є: спадковість, умови середовища, виховання і навчання.

Хід роботи:

!!! Перед початком роботи студенти утворюють пари «дослідник – піддослідний». Ролі в парах змінюються в різних дослідках.

Дослід 1:

Дослідження здатності розподіляти і переключати увагу.

1. Піддослідний пише на листку числа від 1 до 20 та водночас голосно рахує у зворотному напрямку від 20 до 1. Порівняти час виконання, кількість помилок, ступінь ускладнень у різних досліджуваних.

2. За таблицею в додатку 1 досліджуваний повинен знайти та показати послідовно білі цифри в порядку зростання та чорні цифри в порядку зменшення. Наприклад: 1 – біле, 24 – чорне, 2 – біле, 23 – чорне і т.д.

Фіксується час виконання завдання, кількість помилок. Аналіз результатів провести за таблицею 1. Для професії водія переключення уваги є професійною і необхідною якістю. Вона повинна бути не менше 4 балів – це поріг профпридатності.

Таблиця 1

Аналіз результатів

Бали	5 балів	3 бали	2 бали	1 бал
Час виконання	2 хв. 40 с і менше	2 хв. 41 с – 5 хв. 30 с	6 хв. 1 с – 8 хв.	9 хв.
Кількість помилок	0	0	1-2	5

Дослід 2:

Дослідження стійкості і перемикання довільної уваги.

Піддослідним показують малюнок з двояким зображенням (додаток 2). За секундоміром дослідники відмічають час сприйняття та усвідомлення випробовуваними обох образів. Про ступінь перемикання уваги судять за кількістю секунд, витрачених на впізнання обох образів. Чим швидше будуть виявлені обидва образи, тим краще виражена здатність до перемикання уваги.

Дослід повторюють, змінивши ролі (дослідник - піддослідний). Порівняти результати і визначити, хто швидше перемикає увагу. Порівняйте свої результати з середнім у групі.

Дослід 3:

Проведення коректурної проби.

В таблиці додатку 3 потрібно викреслювати букву “А”, а букву “К” – підкреслювати. Працювати потрібно максимально швидко і уважно. Через 4 хвилини після початку роботи дослідник говорить слово “риска”. Піддослідний повинен припинити роботу і поставити вертикальну риску. Потім піддослідний продовжує роботу ще 4 хвилини, змінивши спосіб: букву “А” – підкреслювати, а букву “К” – викреслювати. Коли закінчиться 8 хвилин, дослідник вимовляє “риска – кінець роботи”, піддослідний ставить вертикальну риску. Оцінка уваги,

переключення уваги, працездатності проводиться в балах продуктивності за дев'ятибальною системою. Для цього:

а) підраховується загальна кількість переглянутих знаків (букв). Припустимо, досліджена людина переглянула 1475 знаків;

б) підраховується кількість помилок (пропущених, чи неправильно викреслених, чи неправильно підкреслених букв) і віднімається від загальної кількості балів. Кожна така помилка складає 20 очок. Кожний пропущений рядок – 60 очок. Припустимо, зроблено 20 помилок, тобто $20 \cdot 20=400$;

в) визначаємо кількість правильно відмічених букв. Для цього із 1475 (загальна кількість переглянутих знаків) віднімаємо 400 (20 помилок, кожна складає 20 очок: $20 \cdot 20=400$);

г) зараз перекладаємо в бали продуктивність (табл. 2).

Порівняти результати і оцінити основні типологічні властивості збудження і гальмування, урівноваженості і рухливості.

Таблиця 2

Продуктивність	Кількість правильно позначених букв	Бали
Низька	1000-1200	1
	1201-1350	3
Задовільна	1351-1500	4
	1501-1700	5
	1701-1850	6
Висока	1851-2000	7
	2001-2050	8
	Більше 2051	9

Дослід 3:

Визначення типу темпераменту.

1. Дайте відповідь на питання тесту Айзенка (додаток 4). Дослідник зачитує піддослідному 56 питань, з якими потрібно погодитись (+) або не погодитись (-). Відповідати потрібно швидко, не задумуючись.

2. У тесті 4 групи питань по 14 тверджень. Питання 1 – 14 характеризують холеричний темперамент, питання 15 – 28 описують сангвініка, питання 29 – 42 стосуються флегматичного типу, питання 43 – 56 відповідають меланхоліку. Якщо у якійсь групі ви одержали більше 10 +, то даний тип темпераменту є домінуючим, якщо кількість + становить 5 – 9, то ці риси виражені у вас значною мірою, якщо позитивних відповідей менше 4, то риси такого темпераменту у вас слабо виражені.

3. Особливості того чи іншого типу темпераменту описані в таблиці 3.

Таблиця 3.

Тип темпераменту	Характеристика
Сангвінік	<p>Жвавий тип — характеризується повною врівноваженістю процесів збудження та гальмування в нервовій системі, а також значною силою й рухливістю цих процесів. Така людина бадьора, активна, діяльна, нудьгує без діла, комунікабельна, здебільшого має гарний настрій, оптимістичний погляд на життя, доброзичлива, нікого не ображає й нікому не заздрить, швидко забуває образи. Вона легко переживає невдачі та неприємності. Це дуже емоційна людина, а тому має живу міміку і зазвичай дуже жестикулює, голосно розмовляє. Негативний бік сангвініка — брак сили волі й певна поверховість, яка виявляється в навчанні та праці, поспішність у прийнятті рішень. Сангвініки схильні до частоті зміни своїх інтересів і захоплень. Тому сангвініки повинні виховувати в собі такі якості: волю, стриманість, самовладання, більшу зосередженість у навчанні та праці, інших справах</p>
Холерик	<p>Нестримний, сильний, неврівноважений тип — характеризується переважанням процесів збудження над гальмуванням. Такій людині притаманний високий рівень нервово-психічної активності та енергійності дій, яскравість емоційних переживань.</p> <p>Холерик бурхливо й нестримно переживає радість і сум, схильний до протилежних настроїв, нападів дратівливості; іноді буває схильний до необміркованих вчинків під дією афектів. Міміка та рухи холерика, як правило, різкі, різноманітні, мова — голосна. Людина з холеричним темпераментом має спрямовуватися на виховання стриманості, самовладання, кращого ставлення до людей, доброзичливості</p>
Флегматик	<p>Спокійний, або інертний, тип — характеризується значною силою, урівноваженістю процесів збудження та гальмування, але малою рухливістю, деякою інертністю нервових процесів. Досить часто це людина дуже працьовита, завзята й наполеглива в роботі, але зазвичай надто некваплива у прийнятті рішень, важко переключається з однієї справи на іншу навіть тоді, коли це потрібно зробити терміново; як правило, не схильна до частоті та різкої зміни настрою. Він повільно обмірковує свої життєві плани й неквапно втілює їх у життя. Флегматик має спокійну міміку, жести й мову.</p> <p>Флегматикам дуже корисно займатися спортом, особливо його ігровими видами, частіше бути в театрі, слухати музику, спілкуватися з людьми</p>

Меланхолік	<p>Слабкий тип — характеризується слабкістю нервових процесів, як збудження, так і гальмування, з переважанням останнього. Для них властиве швидке виснаження нервової системи, що може призводити до втрати працездатності. Меланхолік — дуже вразлива, слабовільна людина, яка часто страждає, переживаючи навіть невеликі неприємності.</p> <p>Йому притаманна нерішучість, невпевненість у своїх діях, силах. Кожну невдачу він сприймає як трагедію, завжди очікує неприємностей — як від свого життя, так і від людей.</p> <p>Меланхолік боїться труднощів, легко підкоряється стороннім впливам. Міміка й жестикуляція меланхоліка бідні, маловиразні, мова тиха. Меланхолікам дуже корисно займатися спортом, особливо тими його видами, які пов'язані з певним ризиком, розвитком мужності, яскравими емоціями</p>
------------	---

Додаток 1

8	5	24	20	15	6	19
4	9	12	1	24	13	23
14	18	17	22	2	11	6
22	11	7	21	8	3	9
2	7	16	23	19	16	3
13	1	21	5	10	25	17
15	10	18	20	4	14	12

Додаток 2.

АКШВЄАНЄРКВСОАЄНВРАКОЄСАНРКВНЄОРАКСВОЄС
 ОВРКАНВСАЄРНВКСОАНЄОСВНЄРКАОЄЄРВКОАНКСА
 КАНЄОСВРЄНАКСОЄНВРКСАРЄСВНЄСКАОЄНЄВКРАЄО
 ВРЄСОАКВНЄСАКВРЄИСОАКВРЄНСОКВРАНЄОКРВНАС
 НСАККРВОСАРНЄАОСКВНАРЄНСОКВРЄАОКСНВРАКСОЄ
 РВОЄСНАРКВОКРАНВОЄСВНЄАРОКВНЄСАОКРЄСЛВКН
 ЄНРАЄРСКВОКСЄРВОСАНОВРКАСОАРНЄОАРЄСВОЄРВ
 ОСКВНЄРАОЄЄНВЄНРЛЄОКСАНРАЄСВРНВКСИАОЄРЄН
 ВКАБВЄНЄРКОВНЄАНЄСВНОКВНРАЄОСВРВОАНСКОКР
 СЄНАОВКСЄАВНЄСКРАОВКСЄОКСВНРАКОКРЄСВКОЄНЄ
 КОСНАКВНАЄЄРВНЄСКОАЄНЄСОВНРВКОЄНЄАКОВНЄАЄ
 ОВКРЄНРЄСНАКОКАЄРВСАРКВОСВНЄРАНЄЄОВРАКВО
 АСВКРАСКОВРАКНЄСОКРЄНГРЄАОКСАКРНРАКАЄРКС
 НАОСКОЄОВСКОАЄОЄРКОСКВНАКВОВСОЄАСНВЄРНАК
 ВНЄОЄСАВКРНВЄНВКАСВКАНАКРНЄРНЄОКОВЄНВОВР
 СЄРВНРКСРКВНЄАРАНЄРВОАЄСЄРАНЄРВОАРНВЄАРВ
 ЄРНЄАЄОРНАЄРВКОВРАЄОЄЄОВНАНЄОВСКОВРНАКСЄР
 ВКОЄКАОЄНРВОЄСКРЄНАЄАНАКВЄЄОВКАРЄСНАОВКОА
 ОВНРВНЄРЄАОКРЄНЄРЄАКВЄЄОКРАНЄВНАЄОВНРЄКАОР
 ЄСВНАОЄСВОКРНЄКРКАЄРКОАЄАРВНАЄОЄКРВКОКРАНА
 ОЄСКОЄРНВКАРЄСВНРВНЄЄОКРАНЄСНВКРАНВ
 ЄРАКОКЄОВРНАЄАСВКВНОЄЄНВРАКРЄОЄОВРАОЄСЄА
 НЄСВКРЄАКЄСВНОЄНЄОСВНЄОРКАКЄСВНЄОКРОКАПЄОЄ
 РНЄСВНРКОВКОАРЄОЄОВОКСНВКАЄРВОЄНЄАКАЄНВОЄН
 ЄВЄОВКРАНРЄСКОАНВРКАНВЄСОЄРАНВЄОСАРКВНЄСОЄ
 ОКАНЄКРВЄЄНРКАЄСВОВАРЄОКВНАРЄСЄКВІНОЄСАРНВ
 КРНЄАЄОЄРКОЄНВКОЄРВОЄКАЄРНЄОАНВРКВЄНРАКЄ
 РНВКОЄНЄАКВРЄСОАНЄСКОВАОЄНЄВОЄНЄСЄВРНАОЄНЄСОА
 НЄОАКВРНЄАЄОЄРВЄСКОЄНАРНВЄОЄКАКРНЄЄОВЄЄНВК
 ЄКРНЄОАРНВЄЄСАРКВРНЄЄНВРАКВЄЄОКАЄРКОВНЄАЄ
 ОЄНРВКЄЄРВНАОЄАЄКРЄНВКЄОАРЄОКЄЄРНЄАРВЄКВ
 АНЄОКРВНЄОЄКВНРЄОЄКРАЄСВОЄРНРКВНРКАЄОВНАОЄ
 РВАКРНЄЄОКАРКВОАЄРЄОЄКРАНВРЄЄСЄРНВКОЄЄСАНЄО
 ВРКОАЄНАКОКВЄОЄРКВНЄРАКЄНЄОЄКРЄАЄОЄКРКРЄОВНЄ
 СЄОВНАРКОЄВНРЄАНРОАЄОЄКРЄАЄОЄВКАКРЄРКОЄСВН
 ОАЄРВКЄОЄНРАКРНЄЄАКОВОЄНЄСАНРВОЄЄНВОВКНВРА
 ЄСНАКВЄОЄРЄНЄАКВОВАЄРКЄЄНРАКРВЄАЄОВНЄЄРКВЄ
 ОКРЄЄОАНЄРВНЄЄСКАОРВРКОЄАКВЄКАКРЄЄСВНАКРЄЄ
 ЄВКОАНРВЄСКОЄРНАКВЄНЄРАЄОВРНАКВЄСЄВЄРАВОЄ
 ВРАЄНРКОЄАЄОВРЄЄСКОАНЄЄНВЄСКАЄОРНАКЄРНЄОЄКВ

1. Ви відрізняєтеся непосидючістю.
2. Ви запальні й імпульсивні.
3. Найчастіше ви нетерплячі.
4. Ви ініціативні й рішучі.
5. Ви завзяті, навіть уперті.
6. Ви швидко орієнтуєтеся в суперечках, спритні.
7. Ритм вашої діяльності нерівномірний, стрибкоподібний.
8. Ви полюбляєте ризикувати.
9. Ви легко пробачаєте образи.
10. Ваша мова швидка й емоційна.
11. Ви часто страждаєте від своєї неврівноваженості.
12. Ви не терпите недоліків.
13. Вас захоплює все нове.
14. Ваш настрій часто змінюється.
15. Ви життєрадісна й весела людина.
16. Енергія б'є ключем, ви завжди зібрані.
17. Ви часто залишаєте розпочате на півдорозі.
18. Ви не завжди адекватно оцінюєте свої сили.
19. Ваші інтереси й захоплення часто змінюються.
20. До планів, що змінилися, і до нових обставин ви звикаєте легко.
21. Вам не складно відволікатися від своїх справ, ви можете швидко вирішити чужі проблеми.
22. Ретельна і копітка праця не для вас.
23. Ви чуйні, любите спілкування.
24. Ваша мова виразна й голосна.
25. Ви не панікуєте навіть у складних ситуаціях, у вас відмінне самовладання.
26. Ви легко засинаєте й швидко просинаєтеся.
27. Вам складно зосередитися, прийняти обмірковане рішення.
28. Ви непослідовні, неухважні.
29. Ви стримана й холонокровна людина.
30. У своїх словах і справах ви послідовні.
31. Ви обережні й розважливі.
32. Витримані, умієте очікувати.
33. Ви мовчазна людина, не полюбляєте порожніх балачок.
34. Ваша мова розмірена, спокійна.
35. Ви правильно розподіляєте свої сили, ніколи не викладаєтеся повністю.
36. Ви дотримуєтесь розпорядку дня, ви чітко плануєте свої справи.
37. Спокійно сприймаєте критику, байдужі до пересудів.
38. Вам складно швидко переключитися на іншу діяльність.
39. З іншими людьми у вас рівні, добрі стосунки.
40. Ви акуратні, педантичні у дрібницях.
41. Вам складно пристосовуватися до нових умов і планів, що змінилися.
42. Ви не полюбляєте багато рухатися, повільні.
43. Ви сором'язлива людина.
14. Зміна обстановки викликає у вас збентеження.
45. Ви невпевнені в собі, своїх силах.
46. Самотність не обтяжує вас.
47. Невдачі й неприємності надовго виводять вас із рівноваги.
48. У складні життєві періоди ви замикаєтеся в собі.
49. Ви не надто витривалі, швидко втомлюєтеся.
50. Ваша мова тиха, іноді невиразна.

51. Ви автоматично переймаєте риси характеру співрозмовника та його манеру говорити.
52. Ви сентиментальні і вразливі.
53. У вас завищені вимоги до себе й навколишнього світу.
54. Вам властива деяка млявість і підозрілість.
55. Вас легко скривдити.
56. Вам приємно, коли оточуючі вам співчують.